

*Aproximació a un estudi
sobre la propietat
de la terra en el terme
de Sta. Coloma de Farners
(ss. XVI-XVIII)*

JAUME CUBARSÍ I DEULONDER

El treball presentat pretén donar una visió generalitzada de la distribució de la propietat al terme municipal de Santa Coloma de Farners en els segles XVI i XVIII i principalment de la propietat rural o rústica. Per arribar a l'objectiu fixat s'han analitzat els tres grans dominis existents a la zona, o sigui el domini dels Farners, els dels Vilademany, posteriorment Bournonville i el del Monestir de Sant Pere Cercada. Amb anterioritat al segle XVI aquests senyors ja havien lliurat gran part de les seves propietats a diferents emfiteutes, els quals apareixen com a posseïdors dels masos i terres, pagant els corresponents censos i contraprestacions. En el treball es fa una relació dels masos i terres de les persones que els posseïen i del titular del domini directe.

EN relació amb la qüestió de les jurisdiccions senyorials, tema sobre el qual preparo un estudi referit a la comarca de la Selva, cal tenir present que l'aspecte jurisdiccional no sempre va lligat amb la titularitat de les terres. Així, el fet que un noble tingui la jurisdicció sobre un determinat lloc no vol pas dir que la totalitat de les terres, o una gran part, li pertanyi. Contràriament, podem veure que en molts llocs el domini directe de la terra el posseeixen terceres persones, i és normal que en les actes del capbreu el senyor útil reconegui que ell, els seus hereus i successors eren i havien de ser homes propis, sòlids i afocats del senyor directe. Bosch, en la seva obra *Sumari, index o epítome dels admirables i nobilíssims títols d'honor de Catalunya, Rosselló i Cerdanya* (Perpinyà 1628, fol. 150 i següents) ens dóna una descripció bastant clara del títol de baró i de les baronies i distingeix entre els barons sols com a senyors de vassalls i els qui tenen el títol per concessió reial.

En el territori que engloba la comarca de la Selva podem distingir els diferents tipus de jurisdiccions, si bé aquest concepte, el de jurisdicció, ha tingut un significat molt diferent en el transcurs del temps. Centrant la nostra atenció en el període comprès entre els segles XVI i XVIII cal remarcar que la zona objecte d'estudi comprèn un conjunt de senyories que

poden donar una visió força important sobre el sistema administratiu i d'organització territorial, ja que la quasi totalitat de les poblacions que pertanyen a la comarca de la Selva o que podríem considerar afins a aquesta són considerades com a llocs de baró, no dependents per tant, de l'autoritat reial. Peguera, en la seva obra *Práctica, forma i stil de celebrar Corts Generals a Catalunya*, publicat l'any 1632, consigna les poblacions i les seves respectives jurisdiccions. Hi destaca, quant a importància, el vescomtat de Cabrera (Marquès d'Aitona). Transcrivim literalment el text en allò que ens interessa:

"VEGUERIA DE BARCELONA.

Los 14 següents son del marquès de Aytona, i son del vescomtat de Cabrera:

Sant Saloni, Portagas, S. Salvadors de Breda...

Los 3 següents de Baro:

Monnegre, Fuiroles, La Valloria

VEGUERIA DE GIRONA.

Los 49 següents son del senyor Rey, y son la Vegueria estreta de Girona:

... Vilobi, Ayguaviva... Sallitja... Riudellots de la Selva... Stanyol... San Andreu Salou.

Los 2 següents es una ballia, y es del Senyor Rey:

Amer, Vall de Amer.

LLOCHS DE BARONS de la mateixa Vegueria.

Lo següent de Baro: Sta. Coloma de Feners.

Los 2 següents son de la Pabordia de la Seu de Girona: ... Brunyola.

Lo següent es lo civil del Paborde de Lloret, y lo criminal de Don Grau de Cruilles Comte de Montegut: Lloret.

Los 2 següents del Comte de Montagut y de Don Francisco de la Nuca: Caldes de Malavella i Llagostera.

Los 49 següents son del Marques de Aytona, y son llocs del Vescomtat de Cabrera:

los dos següents una ballia: Hostalrich, Fogas.

Blanes, una ballia.

Los dos següents una ballia: Massanet, Martorell de Massanet.

Q U A D E R N S D E L A S E L V A , 4

Los 5 següents una ballia: Riudarenes, Sils, Vallcanera, La Sparra, Castanyet.

*Los 12 següents una ballia y diuse de Norri:
Arbucies, Lliors, Cerdans, Sant Pere Despla, Gasarans,
Massanes, Raminyo, Riells, Viabreda, Grions, Sant Feliu de
Bosalleu, Juanetas.*

...

Los 2 següents una ballia: Angles, Santa Mans.

Los 2 següents a una ballia: Vidreres, Caules.

A la relació i a mà figura Tosa com a lloch de Baró."

Com pot veure's de la relació feta, la majoria dels pobles de la Selva eren considerats llocs de baró, la qual cosa representava que a les Corts que periòdicament se celebraven a Catalunya els seus representants eren els del baró, circumstància aquesta que donava lloc a un conjunt de relacions entre les diferents parts interessades en el desenvolupament de les poblacions, les quals només podien transmetre els seus problemes per mediació del baró, fet que retallava considerablement les possibilitats d'expansió i comunicació.

Peguera (*op. cit.*, p. 15 i s.s.) estableix les persones que poden ser convocades a Corts, distingint el braç eclesiàstic, el braç militar i el braç reial, i assenyalant que pel braç eclesiàstic són convocats els abats de la Província (Catalunya) que tenen vassalls amb tota jurisdicció, mer i mig imperi, i pel braç militar, entre d'altres, els barons, nobles i cavallers. Exclou de la convocatòria les universitats de barons. Pel que fa a Sta. Coloma creiem que només intervenia el senyor jurisdiccional, sense que fossin convocats els titulars de la casa Farners ni tampoc el Prior de Sant Pere Cercada, tot i que, com veurem, tenien el domini directe sobre gran part de les terres de Sta. Coloma de Farners i poblacions veïnes. De totes maneres, seria convenient examinar les actes de Corts per poder-ho afirmar amb rotunditat. Quant als altres pobles de la comarca de la Selva, devia succeir el mateix, eren representats pel Marquès d'Aitona. I els pobles de la comarca considerats com a reials tampoc no podem afirmar que tinguessin representació en Corts, sinó al contrari, ja que a les últimes Corts Generals, o sigui les de Barcelona del 1701 al 1702, no apareix cap representant de les dites poblacions (Josep Coroleu i Josep Pella, *Las Cortes Catalanas*, Barcelona 1876, pàg. 379).

Objecte del present treball

Tal com hem dit a la introducció, la propietat de la terra no estava vinculada als drets senyorials. Ara intentarem ressenyar la distribució de la propietat al terme municipal de Sta. Coloma de Farners, bé que els principals senyors directes tenien propietats en altres termes municipals, i per això també les mencionem.

A Catalunya el sistema habitual de transmissió de la propietat fou l'establiment emfitèutic, mitjançant el qual el senyor directe transmetia l'ús de la propietat a canvi de certes prestacions. Atesa l'antiguitat de la majoria dels establiments resulta pràcticament impossible localitzar l'escriptura originària, motiu pel qual hem de recórrer als actes de capbreu, o sigui a aquelles escriptures en què el senyor útil reconeixia tenir el mas o les terres per un altre (senyor directe). En les escriptures de reconeixement, que s'anaven realitzant periòdicament, compareixien el propietari (senyor útil) i el senyor directe (normalment un apoderat seu), es reconeixia la senyoria d'aquest últim i es mencionaven les contraprestacions que se li devien per raó de la tinença del mas o de les terres. En el cas que el reconeixement fos sobre un mas, l'emfitèuta reconeixia ser home propi, sòlit i afocat, és a dir, vassall del senyor directe. A partir del segle XVI és habitual que en les escriptures de reconeixement es faci esment de la sentència arbitral de Guadalupe, de 21 d'abril de 1486, i de les quantitats que ha de pagar el pagès per lliurar-se del dret de remença personal i dels altres mals usos. Normalment aquesta quantitat era de 30 lliures barceloneses.

Gràcies a aquestes escriptures de capbreu podem establir de forma més o menys segura l'abast de les diferents senyories. L'objecte d'aquest treball es limita a donar coneixement de diferents capbreus dels segles XVI al XVIII, així com de les persones que hi intervenen i de les propietats que s'hi relacionen, tot classificant-les en tres grups essencials: propietats de la Casa Farners, propietats de Carles de Cruïlles i Vilademany, que passaren als Bournonville, i propietats del Priorat de Sant Pere Cercada. La relació serà esquemàtica, si bé procurarem donar algunes notícies addicionals, però sense aprofundir gaire en el tema, atès que l'objecte d'aquest treball és simplement de donar una visió global de la distribució de la propietat.

Propietats sota domini de la Casa Farners

La principal eina de treball ha estat un capbreu existent a l'Arxiu Històric

QUADERNS DE LA SELVA, 4

Comarcal de Sta. Coloma de Farners en què actua com a notari Pau Serra, regint la Notaria pública de Sta. Coloma de Farners, redactat entre els anys 1562 i 1566. En el dit capbreu actua com a representant de la Casa Farners el Sr. Frederic de Farners, donzell, domiciliat a Sta. Coloma.

Seguint un ordre d'exposició, diferenciarem les propietats en tres grups: en el primer ressenyarem aquelles en què es descriu el mas, considerant els seus habitants com a vassalls de la casa Farners (homes propis, sòlits i afocats); en el segon aquelles en què no s'inclou el mas; i en el tercer les cases situades dintre la població. Procurarem també seguir un ordre de situació, o bé per termes, o bé per llocs o veïnats.

Primer grup:

1) Masos al veïnat de Vallors del terme municipal de Sta. Coloma de Farners.

L'any 1563 Salvador Forn confessa tenir per Frederic de Farners el mas Forn; Salvi Llorell, els masos Llorell, on hi havia un molí derruït, i el mas Noguer; Pere Vinyet, el mas Vinyets; Joan Conill, el mas Conill; Montserrat Casellas, el mas Casellas; Pere Castanyer, el mas Castanyer; Salvador Camps, à. Massaneda, el mas Massaneda, així com dos molins; Jaume Miquel, el mas Miquel; Antoni Oller, el mas Oller; Antoni Estrada, el mas Estrada; Salvador Lladó, el mas Lladó; Francesc Geronés, el mas Geronés, el mas Pujol derruït i el mas Vallors; Antònia, vídua de Salvi Moxac, àlies Sala, el mas Sala; Maria, vídua de Salvi Cubias, àlies Oliveras, el mas Oliveras i el mas Rabassa derruït (aquest últim el té per la parròquia i pel senyor Frederic de Farners en indivís).

2) Masos que pertanyien a l'antic terme municipal de Sant Miquel de Cladells.

El 1562 i 1563, Salvi Castellar, senyor útil i propietari del mas Castellar confessa ser home propi, sòlit i afocat del Senyor Frederic de Farners per raó del seu mas Castellar; igualment, Jaume Bellvehí, àlies Riera, per raó del mas Riera; Jaume Vilar, confessa tenir el mas Vilar i el mas Puig de Vilar; Llorenç Boix, els masos Boix, Maig sa Illadamont i la borda Mirona; Jaume Castanyer, àlies Corvera, i Salvi Corvera el seu fill, el mas Pinsdemunt, derruït i deshabitat; Martí Clapers, els masos Clopers i Pinsdevall, aquest últim derruït i també la borda d'en Famades i la borda dita de la Tria i Jaume de Clapers el mas Illademunt; Gabriel Boix confessa tenir els masos Vilademunt i Viladevall de la Parròquia de Sta. Margarida de Vallors; i Pere

E S T U D I S

Aguilar, àlies Ridacós, pagès de Sta. Margarida de Vallors, confessa ser senyor útil i propietari dels masos Puig, les Penyes de Ridacós i Blanc.

En el capbreu del mas Clopers es diu que l'establiment el féu Guillem de Farners i la senyora Guillema a favor de Guillem de Clapers en escriptura atorgada davant el prevere Arnau Pere de Vallors el dia 10 de juny de 1268, i el del mas Illademunt consta fet davant Joan Testor, notari del castell de Farners, el dia 28 de març de 1378, dades aquestes que considerem importants, perquè són una prova més que la zona ja era habitada en el segle XIII.

3) Masos situats a la Parròquia de Sant Iscle de Sauleda.

L'any 1562, Antic de Vernedes, senyor útil i propietari dels masos Verneda, Vimes, Puig Subirà, Rourell, Ferrer, Viladecans i Masó, confessa ser home propi, sòlit i afocat del Sr. Frederic de Farners per raó dels seus masos Verneda, Raurell, Masferrer, Puig Subirà, Vimes (derruït), Viladecans i per la masoveria Roca que antigament era mitgera entre els tenedors dels mas Puig Subirà, de Sauleda, i Riera, de Sant Miquel.

En Miguel Bagís, de Sant Iscle de Sauleda, reconeix tenir per Pere de Cartellà i de Farners, usufructuari, i pel seu fill Frederic, el mas Toronell de Sant Miquel, deshabitat; el mas Cansells, deshabitat i derruït i la masoveria dita Quintana, també de Sant Miquel, així com el mas Ollers derruït i deshabitat. Quant al mas Toronell, fou establert de nou el dia 19 de desembre de 1566 per Frederic de Farners a favor de Blai Vilarnau, àlies Riera.

Finalment, Bernat Famadas reconeix ser senyor útil i propietari dels masos Famadas i Modaguera, els quals té a domini de la Casa Farners.

4) Masos situats al terme municipal de Sta. Coloma de Farners.

El mas Ferregut-Cases el trobem mencionat ja l'any 1308, atès que en el capbreu del 1563 es fa esment d'una escriptura feta davant Berenguer Ferrer de Sala el dia 20 de març de 1308. L'any 1563 figura com a senyor útil i propietari del dit mas en Joan Ferragutcases, qui confessa tenir-lo per Frederic de Farners, i fixa com a afrontacions una possessió seva que fou del mas Llobet i una possessió del mas Masoller, mitjançant camí públic a Riudarenes i el rec del molí, així com el mas Vernedes i el mas Mir.

El dia 18 d'octubre de 1566 Antoni i Pere Joan Ferrer, àlies Fàbregas, reconeixen ser homes propis i afocats de Frederic de Farners per raó del seu mas Fàbregas, fixant com a afrontacions una possessió seva del mas Grimau, en Pere Ferrer i el torrent Rigalós.

5) Masos situats en el terme municipal de Riudarenes, incloent-hi l'Esparra.

QUADERNS DE LA SELVA, 4

El mas Morgadella de L'Esparra. El 15 de desembre de 1562, Antic Petrifugell, àlies Morgadella, reconeix tenir per Pere de Cartellà i de Farners, usufructuari, i pel seu fill Frederic de Farners, senyor del Castell de Farners i de la Roqueta de Sant Martí de l'Esparra, el mas Morgadella i les seves terres. Per la descripció que es fa del mas i terres creiem que era dels importants de la comarca, i més quan en fixar-se les contraprestacions s'esmenten les de cavalcada, bada i guaita, la qual cosa dóna peu a pensar que es tractava de cavallers.

També es reconeixen sota el domini directe dels Farners el mas Blàvia i el mas Gibert, de Riudarenes, propietat de Joan Blàvia; el mas Xifra, que té en Miquel Xifra; el mas Conill, propietat de Joan Conill i els Masos Clopera i Sureda, que tenen Jaume Vilardell i Pere Pons. Aquests dos últims masos apareixen com a derruïts i els seus propietaris habiten els masos Vilardell i Pons respectivament.

Segon grup: Terres sota domini directe de la casa Farners, unides a diferents masos

En el terme de Sant Feliu de Buixalleu Joan Pol, propietari del mas Pol reconeix tenir terres per Frederic de Farners. Igualment, Pere Pons i el seu fill Bartomeu propietari del mas Pons; Rafael Roquet, propietari del mas Roquet; Joan Mas, propietari del mas Mas i Baltasar Tosell, titular del mas Tosell. També Bartomeu Sureda, propietari del mas Sureda de Sant Pere Cercada reconeix tenir diferents terres pel Senyor de Farners. Cal destacar que en aquests capbreus de l'any 1562 la superfície que es confessa posseir és important. A títol d'exemple, el propietari del mas Pol diu tenir pel Senyor de Farners uns dos-cents seixanta jornals de bou (500 vessanes aproximadament) i el titular del mas Sureda, uns cent-cinquanta jornals.

En el terme de Sta. Coloma de Farners, reconeixen tenir terres per Frederic de Farners Salvi Caròs, propietari del mas Caròs; Pere Ronyó, que confessa tenir un camp de sis mitgeres prop del Roure Ferroy, antigament dit la Coromina de Bellver que limita amb el camí que va al poble i capella de Sant Sebastià; Iolanda, muller d'Agustí, àlies Forn, propietària dels masos Riba i Forn, diu tenir uns setanta jornals a la zona de Castanyet; Rafael Joli, propietari de la casa d'en Joli, reconeix tenir l'aulet d'en Joli de cinc jornals prop la riera de Castanyet; Pere Molins, propietari dels masos Molins i Bonet, confessa fer cens per raó del mas Bonet derruït; Salvi Camps, que té diferents terres situades entre els masos Casellas i Camps, així com també una peça

boscosa que limita amb el mas Agustí; i Rafael Rostoll que reconeix ser senyor útil i propietari de la casa i molí dit d'en Rostoll, el qual afrontava amb el mas Cunill i el mas Cubies.

Totes les referències esmentades són extretes del llibre d'actes de capbreu que es guarda a l'Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners i fa referència als anys del 1562 al 1566.

Independentment de les terres a què ens hem referit, podem afirmar que els titulars de la casa de Farners eren propietaris d'importantes possessions al terme de Sta. Coloma, les quals varen anar establint a favor de diferents persones en el transcurs dels anys. Aquestes terres estaven situades especialment entre l'actual carrer de Sant Sebastià i les terres de l'actual mas Gallart i també en la zona del carrer del Prat i les Argiles¹.

Tercer grup: referència a cases situades en el casc urbà

El dia 31 de març de 1563 Lleonard Foll, vidrier, reconeix tenir per Frederic de Farners una casa i hort al Raval de Sta. Coloma. També reco-

1. En el nostre treball sobre el carrer del Prat, publicat als *Quaderns de la Selva* 3, (1990) s'analitzen els diferents establiments fets en aquell lloc per la família Farners.

De dues escriptures de capbreu atorgades davant el notari de Sta. Coloma Josep Escarrà el dia 7 d'agost de 1850 (Arxiu Històric Comarcal de Sta. Coloma de Farners), es desprèn que Dalmau Fàbregas i Gelpí atorgà diferents establiments de l'anomenat "Camp de Sant Sebastià" i que els antecessors de Fàbregas l'havien rebut de la família de Farners, ja que aquest camp fou capbreuat davant Ramon de Farners l'any 1652. Sobre aquest mateix tema, o sigui, pertinences de les propietats dels Farners, en un plet mantingut entre Felip de Cruïlles Despujol i de Farners i Salvador de Prat i Camps, es fallà en el sentit que diferents terres que de Prat havia establert a tercers li pertanyien per establiment que li'n feren els titulars de la casa Farners, i que, per tant, havia de pagar els censos, lluïsmes i altres drets dominicals vençuts i per vèncer (consta un testimoni de dita sentència en l'acte de capbreu fet per dit Salvador de Prat el dia 10 de febrer de 1853 (notari Escarrà - AHC de Sta. Coloma de Farners).

El dia 11 d'abril de 1849 Manel Benet

Soler i Subirà reconeix tenir la casa del Subirà, al carrer major de Santa Coloma, per establiment que li'n féu la família Farners (Notari de Girona Mateu Figa - Arxiu Històric de Girona).

El dia 12 de novembre de 1791, M. Àngela de Farners Cartellà i Cruïlles estableix a favor de Dalmau Solench una peça de terra d'onze vessanes al lloc conegut com del Sant Esperit (notari de Girona, Manel Lagrifa - Arxiu Històric de Girona). Posteriorment, l'any 1850 apareix com a titular de la dita peça de terra en Pere Mestres; i si tenim en compte els termes que se citen podem afirmar que es tracta de l'actual Can Mestres (escriptures de capbreu de data 10 d'agost de 1850. Notari de Santa Coloma Josep Escarrà. AHCSCF).

Entre altres exemples que demostren la situació de les propietats dels Farners, volem acabar citant l'escriptura de venda de l'any 1889 per la qual Gertrudis de Cruïlles i de Segarra i el seu fill Ricard de Cruïlles de Peratallada i de Vedruna venen a Lluís de Prat i Ros una peça de terra de 3.725 metres quadrats que se separa de la finca més grossa coneguda com l'Argila de la Casa Farners (escriptura de data 12 de maig de 1889). (Notari de Santa Coloma Joaquim Barril - AHCSCF).

QUADERNS DE LA SELVA, 4

neixen pagar cens Salvador Forn i Sàlvia Roig, muller de Damià Frigola, així com Joan Prat, per unes cases que tenen al carrer del Raval. En l'acte de confessió o reconeixement feta per Forn el 16 d'octubre de 1565 s'assenyala que Miquelet, Ramon i Jaume Canaleta li paguen 5 sous cadascun d'ells per les cases que tenen al Raval.

El dia 21 d'abril de 1563, Anna Albanell, vídua de Miquel Pla, propietària de la casa que fou de Miquel, àlies Estrada, reconeix tenir per Frederic de Farners una casa situada davant del pòrtic de l'església, que confronta a Orient amb el pòrtic o porxo mitjançant carrer públic; a migdia, amb la casa de Joan Castaller, prevere; i a Occident i a tramuntana, amb cases de Salvi Roig que foren de Damià Frigola, àlies Roig, fuster.

Finalment, Pere Lladó, àlies Ros, moliner de panys de llana, reconeix tenir per Frederic de Farners una casa i hort i un molí de draps situat a la vora del camí reial que va a Vallors.

Propietats sota domini dels Vilademany

Millàs i Rabassa en la seva *Història de Sta. Coloma de Farnés*, (pàg. 165) diuen: "... pero hemos de subrayar aquí como a la jurisdicción señorial, que había nacido con los antiguos Folch de Cardona como infeudación de los Condes de Barcelona-Gerona, y que, a su vez, fue infeudada a los Farnés, Vilademany, pasaba, a través de los sucesivos entronques con las casas de Cruilles y de Perapertusa, a una familia Bournonville, de ascendencia francesa...".

A partir dels documents examinats podem afirmar que el senyor jurisdiccional que més es menciona és Carles de Cruilles i de Vilademany, titular del patrimoni a principis del segle XVI i que en totes les escriptures atorgades pels Bournonville se'ls considera com a titulars dels rèdits dels Vilademany. Així, en l'acta de reconeixement feta per Isidre Rosell, propietari del mas Rosell, de la parròquia de Sant Andreu de Castanyet, atorgada el dia 7 de febrer de 1724, es reconeix tenir el mas pel "*Illre. et Egregio Domino Don Francisco de Bournonville, Perapertusa, Vilademany y Cruylles Marchioni de Rupit, vicecomiti de Joch, Domino et Barono Villae termini et castris Sta. Columbae de Farners nec non locurum de Castanyet y la Esparra dicta Dioc. Gerundae atque etiam Domino de Redditum de Vilademany*".

Les relacions de propietats que donem a continuació, són extreptes de còpies d'escriptures dels anys del 1724 al 1728, en les quals intervenen apoderats del dit Francesc de Bournonville i al final de Francesc Salvador de Bournonville. Es tracta d'uns fulls solts dipositats a l'Arxiu Històric Comarcal de

E S T U D I S

Sta. Coloma de Farners, on ni tan sols figura el nom del Notari autoritzant.

Seguint l'ordre establert en relacionar les propietats de la casa de Farners, podem diferenciar-les en els següents grups:

Grup primer:

1) Masos a la parròquia de Sant Andreu de Castanyet, del terme municipal de Sta. Coloma de Farners.

El mas Rosell que l'any 1724 posseïa Isidre Rosell i anteriorment Pere Carrera, àlies Rosell (1584), i Gaspar Planas i Rosell (1694).

El mas Viader, antigament conegut com a mas Morer, propietat de Josep Viader, doctor en medicina, domiciliat a Girona, qui el tenia arrendat a Joan Prats. En l'acte de capbreu del dia 20 d'octubre de 1724 en descriure els termes de la propietat s'esmenta l'existència de tres termes amb les lletres F (Farners) M.R. (Marquès de Rupit) y S. (Sant Pere Cercada). També es reconeix tenir pel Senyor de Bournonville la masoveria dita La Pineda i altres masos reduïts i agregats al mas Viader. Es mencionen com antecessors Pau Viader (1721), Francesc Viader (1694) i Eleonor Viader (1584).

El mas Gubau que en el capbreu de l'any 1724 posseïa Josep Gubau sota domini directe del successor dels Vilademany i del monestir de Sant Pere Cercada per meitat indivisa. En l'escriptura de reconeixement es diu que el dit mas fou establert per Pere Aymerich, Governador i Procurador General del Vescomtat de Cabrera i Bas a favor d'Antoni Frenca, senyor del mas Frenca de Castanyet en escriptura feta pels notaris de Calella, Bernat Busca, i el seu pare Joan Busca el dia 27 d'abril de 1584. En escriptura feta davant del notari de Girona Pere Espígol el dia 23 de gener de 1614, Antoni Frenca el va vendre a Segimon Balló, àlies Gubau, a qui varen succeir Dalmau i Josep Gubau.

El dia 21 d'agost de 1723 Valentí Surós reconeix tenir el seu mas per Francesc de Bournonville, i s'esmenta en la dita escriptura que l'any 1594 el posseïa Miquel Subirà i l'any 1694 Josep Surós.

2) Del terme de Sta. Coloma apareix el mas Reig, que afrontava amb terres de la casa nova de Farners i amb el camí de Castanyet. A l'escriptura que hi ha a l'Arxiu Històric Comarcal de Sta. Coloma de Farners de data 25 d'octubre de 1726 el Senyor de Bournonville fa un nou establiment del mas i terres a favor de Maria Ros i Llombart, vídua de Jeroni Llombart. Entre els antecedents del mas que figuren en la dita escriptura cal destacar que havia

QUADERNS DE LA SELVA, 4

estat de Pere Mas Reig i la seva esposa Sibilla, a qui varen succeir Miquel, Llorenç, Salvi i Joan Vergés de Maçanet per resolució judicial recaiguda en plet entre ells i Nicolau Jalpí, de data 6 de setembre de 1536; els Vergés el varen vendre en data 10 de febrer de 1537 a Joan Ros, àlies Tordera.

3) A altres termes municipals consten com a domini directe dels Bournonville el mas Barrot, del terme de Riudarenes, i el mas Otger, situat a la parròquia de l'Esparra, el primer posseït per Baudili i el seu fill Salvi Barrot, i el segon per Joan Vall, propietari del mas Pons, en escriptures de data 14 de setembre de 1727 i 28 d'agost de 1724 respectivament.

Segon grup: Terres sota domini directe dels successors dels Vilademany, i que consten unides a altres masos

Durant l'indicat període de temps (1724-1728) trobem les actes de reconeixement de Francesc Estrada, propietari del mas Lladó de la Creu; Francesc Albó, propietari dels masos Albó i Frenca, de Castanyet; Maria Martí, vídua de Pere Fàbregas i Martí i el seu fill Josep Martí, propietari del mas Martí, del veïnat d'Avall, Esteve Font i Pons i el seu fill Narcís Font i Pons, propietaris del mas Parareda, i Pere Rabassa, propietari del mas Rabassa del veïnat d'Avall. Tots ells confessen tenir diferents terres sota domini del Senyor de Bournonville, si bé hem de dir que es tracta de superfícies petites que no superen les cent vessanes. Resulta curiós ressaltar que el propietari del mas Parareda reconeix tenir "*un pou de glaç amb les seves basses per embassar i fer glassar l'aigua del torrent que alli es*"; l'escriptura d'establiment es va fer davant el notari Aleix Milans, d'Arbúcies, el dia 28 de novembre de 1701.

Dintre del terme de Sta. Coloma, els successors dels Vilademany havien cedit terres als propietaris dels masos Serra, Manya, Molins i Torderola, que les varen parcel·lar i establir a favor de petits pagesos. Així, com emfiteutes de terres del mas Maya trobem Salvador Barrera, Joan Vinyas i Salvador Estrada —en conjunt reconeixen tenir unes setze vessanes—; del mas Serra, situat al paratge conegut per *Masserra*, reconeixen tenir terres Vicens Pasual, Esteve Massó, Josep Sureda, Pere Pau Mensa, Josep Alenya, Joan Boigas, Francesc Crehuet, Joan Cambo, Antoni Gironés, Pere Bataller i Joan Carós; i procedents del mas Molins eren les terres que posseïen pel Senyor de Bournonville i pel monestir de Sant Pere Cercada en indivís, Fèlix Casellas i Turon, Salvi Casellas, Maria Bayer i Monso, Pere Buadas, Pere Delàs, Pere Tolosa, Esteve Massó, Joan Sala, Joan Cudonyer, Josep Horta, Salvi Terradas i Francesc

E S T U D I S

Manya; el mas Torderola estava situat al paratge conegut com *del rec Canadell*, on es produïren diferents conflictes amb el monestir d'Amer que també hi tenia terres; hi figuren com a emfiteutes o tenidors de terres Josep Masferrer, Fèlix Casellas, Jeroni Negra, Salvador Pou i Solà, Mariangela Bascós, Joan Ferragut, Teresa Buscà, Josep Cullell, Francesc Viader, Pere Costa i Joan Costa, Joan Esteve, Joan Boxalleu, Josep Sureda, Joan Serra, Isidre Llrinós, Salvi Carandell, Pere Finestras, Miquel Prats, Salvi Solà i Jofré, Bartomeu Codina, Salvador Nadal i Castells, Joan Bonet, Margarida Bascos i Sureda, Salvi Coll i Josep Geronès entre d'altres. Es tracta de peces petites de dues a cinc vessanes aproximadament, que en conjunt representen una superfície d'unes vuitanta vessanes.

Tercer grup. Cases situades al casc urbà

Podríem afirmar que la majoria de les cases edificades en els carrers del Raval i de Castanyet ho foren sobre terrenys del patrimoni Vilademany, ja que en les escriptures examinades dels anys 1726 i 1728 apareixen divuit reconeixements de cases i horts que donen al carrer del Raval –en alguna descripció se l'anomena *carrer que va a la capella de la Verge Maria de Bellver*– i quatre al carrer de Castanyet.

En el carrer del Raval hi trobem com a habitants amb casa Joan Gubau, Maria Elena Cols, Isidre Masbernà, Joan Crous, Antoni Mach, Dalmau Buscà, Clara Roura i Mola, Anna Finestres Albareda, Maria Estrada i Mestres, Josep Arimany, Pere Pau Mensa, Pere Fàbregas, Antoni Gironès, Isidre Llorell, Jaume Taltanuy, Salvador Solà, Miquel Solench i Oliveras, Joan Viader i Maria Rosell Banchs i Viader. I al carrer de Castanyet hi consten Joan Sala, Salvador Casellas, Miquel Fitó i Josep Collell.

Propietats sota domini del monestir de Sant Pere Cercada

El monestir de Sant Pere va exercir un paper rellevant a la rodalia de Sta. Coloma de Farners. En un document de l'any 1285 citat per Millàs i Rabassa (op. cit. pàg. 65) que es guardava, diuen, a la Cúria Episcopal de Girona, llibre XXIV de feus, fol 65 b, es fixen els límits del monestir de la següent forma: *“por el Este, termina en Cercada Vieja, pasa por la Sierra de Salzedá hasta la “olletam” de Gorg negro; al Sur termina en el Puig de Mont Pedrós y pasa por la Sierra de Albareda hasta el Puig que está sobre el manso de Sureda; al Oeste termina en la carretera de “ipsa Lambarda” y llega hasta el*

QUADERNS DE LA SELVA, 4

Puig de Femadas; al Norte va a collado de Berta, pasa por el collado de Planiol y vuelve a la dicha Cercada Vieja”.

Com podrem veure a continuació, les possessions del Monestir s'estengueren considerablement en els segles XIV i XV. Ja en el capbreu dels anys 1567-1568, que es guarda a l'Arxiu Històric Comarcal de Sta. Coloma de Farners, es descriuen nombroses propietats en els termes de Cladells, Sant Hilari, Sant Feliu de Buixalleu, l'Esparra, Joanet, Riudarenes, Vallcanera i Sta. Coloma.

En aquest cas, i atesa la importància de les propietats del monestir, ens limitarem a les del terme municipal de Sta. Coloma de Farners, ressenyant en un apèndix part de les situades a Sant Hilari, Joanet, Vallcanera i altres punts².

Primer grup:

Les dades són extretes principalment dels capbreus del segle XVIII dipositats a l'Arxiu Històric Comarcal de Sta. Coloma de Farners.

1) Masos situats al terme municipal de Sta. Coloma que es tenen sota domini del monestir.

El mas Oliveras Carrió apareix en el capbreu del dia 10 de juliol de 1727, en què el seu propietari Llorenç Oliveras Carrió confessa ser home propi, sòlit i afocat per raó del seu mas, i també per raó del mas Blàviademunt, derruït. En el capbreu de l'any 1567 no consta mencionat el dit mas Oliveras, ja que el primer acte de reconeixement fou a la Notaria de Sta. Coloma el dia 12 de

2. Sota el domini directe del priorat hi havia els masos Santrosa (Cendrosa), Clos, Celler, Furest, Terrer i Canyet, dels quals era senyor útil Damià Bagís (cambé hi tenien drets els senyors del patrimoni Farners). A Cladells, els masos Cortina i Castanyeda, així com la borda Cortina, de Joanet. A Sant Pere Cercada, els masos Molins i Sureda; a Joanet, els masos Canaleta, Rourell i Iglésies; a Sant Martí de l'Esparra, els masos Joli, Conill, Sabet i la borda Massó, el mas Espriu, el mas Colomer, el mas Metge, el mas Puig i una part del mas Agustí; a Sant Feliu de Buixalleu, hi trobem els masos Arbós, Medinyà, Mola i Formiga. També confessa tenir un camp pel Priorat Joan Massaguer àlies Fontfrede, usufructuari i Caterina, la seva muller, propietària del mas Fontfrede; a Sant Hilari, tenien importants

propietats als masos Ullastres, Fàbregas, Moragues, Busquets, Arnau, Corbera (Sant Miquel, si bé confessa propietats a Sant Hilari), Casabosca, Reixac, Reixacmitjà, Auledes, Vallicrosa, Vilaret, Saleta; a Sauleda, el mas Bellveí; a Vallcanera, als masos Feixes, Puig, Rossell, i Bartí o Brandi, a Aiguaviva, el mas Guirau; a Salitja, els masos Miró i Boadella; a Brunyola, el mas Canadell; i a Riudarenes, el mas Mir i el mas Torreies.

Volem aclarir que el fet de mencionar-se les masies no representa que els seus habitants fossin forçosament homes propis, sòlits i afocats del monestir. Alguns d'ells ho eren d'altres senyors, si bé tenien importants terres sota domini del Priorat de Sant Pere Cercada, motiu pel qual figuren en aquesta relació.

E S T U D I S

juliol de 1623. Les afrontacions assenyalades al capbreu de 1727 eren, quant al mas Oliveras, les terres dels masos Blàviadevall, Moner i Ferragut Soler mitjançant la carretera, i les del mas Blàviademunt, travessat pel camí reial, eren les terres dels masos Oliveras Carrió, Blàviadevall, Roura i terres que es tenen pel monestir d'Amer.

El propietari del mas Llandric, Joan Llandric, confessa ser home propi del monestir per raó del seu mas que confrontava amb terres dels masos Ferregut Soler que fou del senyor de Farners, del mas Oliveras Carrió i dels masos Llobet i Jorba que foren del senyor de Farners, així com amb terres que té pel monestir d'Amer. En el mateix acte de capbreu reconeix tenir diferents censos provinents d'establiments que féu en el lloc conegut per *les Aranelles* a Pere Delàs, Jaume Riera, Antoni Cors àlies Setze, Salvador Torres, Josep Horta, Pere Creuet, Francesc Manyà, Joan Rovira, Joan Sala, Joan Molins, Jaume Codina, Francesc Mainegre à. Bitlla, i a Francesc Horta del Puig, propietari del mas Gallart.

En la dita escriptura es fa referència a un acta de reconeixement feta per Bartomeu Llandrich el dia 11 d'agost de 1506 a la notaria de Joan Camps d'Hostalrich i també a la de l'any 1567 feta a la notaria de Sta. Coloma regida per Pau Serra.

El mas Rabassa, d'unes vint vessanes, consta situat al veïnat d'Avall i confronta amb un molí fariner propietat del mateix Rabassa, amb el camp d'en Llorell i amb terres del mas Simó, i l'any 1727 pertanyia a Pere Rabassa com a successor d'un altre Pere Rabassa que el va comprar a Vicenç Moner l'any 1450.

També reconeixen ser homes propis, sòlits i afocats del monestir de Sant Pere Salvador Carós, Maria Martí, vídua de Pere Fàbregas i Martí, i el seu fill Josep Martí, Marc Hereu i Molins i el seu fill Josep Molins, Pere Carós de la Tallada, Maties Alemany, Fructuós Pla de Brunyola i Joan Simón, per raó dels seus respectius masos, Carós del Rec, Martí, Molins, Carós de la Tallada, Cuguls i Ribas de Cuguls i Simon, situats tots ells a la zona compresa entre Sta. Coloma i Riudarenes. Destaquem per la seva antiguitat els masos Martí i Molins, dels quals se citen actes de capbreu atorgades per Berenguer Martí i Guillem Molins davant el notari i clergue de Sta. Coloma, Ferran de Prat, l'any 1319.

No hem pogut localitzar altres actes de reconeixement, si bé per les referències anteriors podem afirmar que el mas Parareda també estava sota domini directe del monestir, ja que en l'acte de capbreu fet per Esteve Font a favor dels Bournonville aquest reconeix tenir el mas pel monestir de Sant

QUADERNS DE LA SELVA, 4

Pere. Igualment passa amb els masos Solà i Saurí, atès en el capbreu fet per Llorenç Oliveras Carrió l'any 1727 es diu que en Jaume Solà en acte de reconeixement fet davant el notari d'Hostalric Joan Camps el dia 12 d'agost de 1507 reconeix tenir tot el mas i terres pel Priorat de Sant Pere.

Segon grup. Terres, sense el mas, que es tenen sota domini del monestir

Com hem pogut veure, les possessions de Sant Pere s'estenien principalment pel veïnat d'Avall del poble de Santa Coloma; així podem afirmar que la major part dels masos situats a la zona entre Santa Coloma i Riudarenes que no pertanyien directament al monestir, menaven terres sota domini d'aquest. En el capbreu de l'any 1567 apareixen la Margarida, muller d'Antoni Jordà, àlies Llorens, propietària del mas Llorens; Joan Ferragutcases; i Sebastià Moner, propietari del mas Moner. I a les escriptures de primers del segle XVIII es mencionen com a tenidors de terres pel Monestir Salvador Barrera, Salvador Rostoll, Gaspar Escatller, Isidre Llinós, Esteve Bataller, Joan Ferregut Soler, Salvador Rigalós i altres, a part de tots els que en tenien de provinents del mas Molins, a què ja hem fet referència.

En aquest apartat cal destacar una escriptura atorgada per Josep de Farners, qui reconeix tenir pel monestir una peça de vint-i-vuit vessanes que fou de pertinences del mas Puig, situada en el lloc conegut com *Les Arenelles*, que confronta amb Pere Mola del Bosch, amb el mas Riba que es té pel monestir d'Amer, amb terrenys del mas Ferrer i Moret i amb el camí d'anar a Anglès.

Tercer grup. Cases dins el poble

En el capbreu de l'any 1568 se cita una casa propietat de Margarida Gispert al carrer Major; quatre cases al carrer que va a Vallors i la casa de Narcisa Coral situada al costat del Riuemerder (carrer Nou de l'Hospital).

En les escriptures dels anys 1727 es relacionen quatre cases al carrer que anava de l'hospital a la Capella de Sant Sebastià, les de Maria Elena Planas Geronès, Pere Esparraguera, Narcisa Serra Bascós i Anastasi Palloquí. Probablement la construcció d'aquestes cases és de primers del segle XVII, tota vegada que en l'escriptura de Maria Elena Planas es diu que la casa fou capbrevada l'any 1630. També hi consten dues cases al carrer d'avall, la d'Antoni Garrofa i la de Josep Vives, i una casa al carrer de la Verge Maria.

Notes finals

Com hem reiterat en diferents llocs, les dades estudiades provenen dels capbreus dipositats a l'Arxiu Històric Comarcal de Sta. Coloma de Farners, subscrits durant la segona meitat del segle XVI pel que fa al patrimoni dels Farners i al domini del monestir de Sant Pere Cercada, i els anys de 1720 a 1740 en el referent a Sant Pere Cercada i als dominis provinents del patrimoni Vilademany. Són capbreus incomplets, que han d'ésser forçosament comparats amb altres de posteriors, així com completats mitjançant l'estudi dels establiments fets durant els segles XVIII i XIX, però que, en canvi, sí que serveixen per donar-nos una visió general de la distribució de les terres, i al mateix temps això pot ésser útil per a un estudi detallat sobre l'evolució urbanística de Santa Coloma, que fixi l'antiguitat dels carrers i cases del poble.

Com a conclusions principals del present estudi podem afirmar que les terres del terme de Santa Coloma de Farners pertanyien en la seva quasi totalitat a tres senyors principals, els Farners, els Vilademany i el priorat de Sant Pere Cercada, sense menysprear les propietats de l'Abat d'Amer, qui detentava el domini directe de les terres del mas Roura, situat al veïnat d'Avall, i les del mas Ribas, situat a la carretera d'Anglès. Quant a les propietats dels Farners, estaven situades entre les poblacions de Santa Coloma i Cladells i creiem que abastaven la zona compresa entre la carena del Rocà fins arribar a les Famades del terme de Sant Iscle de Sauleda, baixaven pel terme de Cladells incloent les propietats de can Riera, can Boix i Clopers, i continuaven fins a Santa Coloma per la carena de la muntanya de Castanyet, per anar a trobar el terme a què hem fet esment en parlar del mas Viader. Pel cantó de Riudarenes arribaven fins al Castell de l'Esparra. Creiem també, encara que de moment no podem basar-nos en documents, que tenien el domini directe sobre una gran part del casc urbà de Santa Coloma.

El domini dels Vilademany s'estenia principalment per la zona de Castanyet i confrontava amb el patrimoni Farners i amb les propietats de Sant Pere Cercada, situades a la termenada de Sant Hilari Sacalm. Al mateix temps tenien el domini directe del mas Barrot, del terme de Riudarenes, d'una superfície de cent vuitanta jornals aproximadament.

Finalment, les propietats que es tenien sota domini directe del priorat de Sant Pere Cercada, podríem situar-les principalment en el veïnat d'Avall de Santa Coloma i concretament en la zona compresa entre els límits del poble i el terme de Riudarenes, i s'estenien fins a Vallcanera i per altra banda abraçaven la zona compresa entre Sant Hilari, Joanet i part del terme de Sant Feliu de Buixalleu, Riudarenes (l'Esparra) i Cladells.

QUADERNS DE LA SELVA, 4

D'altra banda, hem vist com les cases s'anaven edificant al voltant de les capelles, cosa que ens fa pensar que hi havia un nucli inicial al voltant de l'església parroquial, el qual s'anava estenent, i que als afores d'aquest nucli en creixien d'altres al voltant de l'església o capella de Sant Sebastià i al voltant de la capella de Nostra Senyora de Bellver. Quedaven entremig diferents hortes i camps, que amb el temps s'anaren edificant. Podem indicar com a carrers més antics el de l'hospital, el del Raval, el carrer Major, el de Castanyet i el de la Verge Maria, així com el carrer situat davant el pòrtic de l'església.

Com a conclusió final, d'acord amb l'exposat a l'inici del treball, cal remarcar que el senyor jurisdiccional de Santa Coloma era qui controlava menys propietats del terme municipal, car la majoria dels masos estaven sota domini dels Farners o del priorat de Sant Pere.

Fonts

Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners.
Fons Notarial.

Notaria de Santa Coloma de Farners:

- Capbreu dels dominis i rèdits dels Vilademany (1724-1728).
- Capbreu del Priorat de Sant Pere Cercada (1727-1741).
- Capbreu del Priorat de Sant Pere Cercada i la Casa Farners (1562-1588).
Notari Pau Serra.

Bibliografia

- ANDREU BOSCH. *Sumari, índex o epítome dels admirables i nobilíssims títols d'honor de Catalunya, Rosselló i Cerdanya*. Perpinyà 1628. Reedició de Curial, documents de cultura - Facsímils - Barcelona - Sueca 1974.
- VÍCTOR FERRO. *El Dret Públic Català. Les Institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Eumo Editorial 1987.
- JESÚS LALINDE BADIA. *La jurisdicción real inferior en Cataluña*. Barcelona 1966.
- JOSEP COROLEU i JOSEP PELLA. *Las Cortes Catalanes*. Barcelona 1876.
- JOSEP M. MILLÀS i FRANCESC RABASSA. *Historia de Sta. Coloma de Farners y su comarca*. Sta. Coloma de Farners 1951.
- LLUÍS DE PEGUERA. *Práctica, forma y stil de celebrar corts generals en Catalunya*. Barcelona 1632. Reedició Editorial Base. Barcelona 1974.

Església de Santa Victòria de Sauleda. Foto J. Cubarsí.

Església de Sant Pere Cercada. Foto J. Cubarsí.